

ARTIKEL 4

Om lärare och studiehandledares möjligheter att utveckla nyanlända elevers karriärlärande i undervisning

Inledning

Att fatta beslut om utbildning och arbete och planera sin framtid är inte lätt för någon och i synnerhet inte för nyanlända elever som befinner sig i ett nytt samhälleligt sammanhang. För många blir de individuella vägledningssamtalen med en studie- och yrkesvägledare en viktig nyckel för att kunna planera framtiden men, det är fler i skolan som har nycklar till deras framtid. Forskning och erfarenhet understryker vikten av att skolan ger nyanlända elever goda förutsättningar att orientera sig vad gäller utbildning och arbetsliv och att det arbetet måste vara hela skolans angelägenhet. Skolan behöver bidra med undervisning som stödjer nyanlända elevers lärande om dessa frågor så att studie- och yrkesvägledning inte utgörs av enstaka samtalstillfällen. Hur skolor arbetar med nyanlända elevers lärande om utbildning och arbetsliv är med andra ord en central fråga där yrkesgrupper som lärare och studiehandledare spelar en viktig roll. Studie- och yrkesvägledning är också en av nycklarna till livslångt lärande och nationell kompetensförsörjning. Syftet med denna artikel är att ge inspiration och väcka tankar om hur lärare och studiehandledare kan arbeta med och utveckla karriärlärande i undervisningen och på så sätt bidra till att ge nyanlända elever en god grund för deras studie- och yrkesval.

Artikeln inleds med en översiktlig redogörelse av vad skolans styrdokument, läroplaner och allmänna råd tar upp om studie- och yrkesvägledning samt några centrala begrepp inom området: valkompetens, karriär och karriärlärande samt individuell och generell vägledning. Den belyser vidare några utmaningar som nyanlända elever kan ha vad gäller studie- och yrkesval. Därefter går artikeln närmare in på, exempel från forskning och praktiken, hur lärare och studiehandledare arbetar med och kan stödja nyanlända elevers studie- och yrkesval och karriärlärande i sin undervisning.

Artikeln avslutas med några slutsatser och reflektionsfrågor som är tänkta att användas både för att diskutera texten och för att tänka kring det egna arbetet med nyanlända elevers karriärlärande och hur det kan utvecklas.

Om studie- och yrkesvägledning och karriärlärande

Syftet med studie- och yrkesvägledning i svensk skola är att ge elever förutsättningar att hantera val inför framtiden med avseende på utbildning och arbetsliv. I Skolverkets allmänna råd för studie- och yrkesvägledning¹ beskrivs det

1. Skolverket, 2013

som att elever ska ges möjlighet att utveckla *valkompetens*. Enkelt uttryckt handlar det om att elever behöver ha kunskap om vilka framtida möjligheter som finns vad gäller utbildning och yrke för att kunna fatta meningsfulla beslut om sin framtid. I begreppet valkompetens avspeglas en referensram/modell för olika aspekter som individers studie- och yrkesval bygger på som har fått stort genomslag och som de allmänna råden för området tar sin utgångspunkt i.²

Med begreppet valkompetens kan det framstå som att studie- och yrkesval är en rationell process baserat på i huvudsak kunskap om olika alternativ men som Skolverket lyfter fram, och som modellen också vill fånga, inbegriper det också aspekter som till exempel självinsikt och självförtroende.³ Studie- och yrkesval är också präglade av individens socioekonomiska bakgrund, kön och etnicitet.

I olika sammanhang beskrivs det också som att studie- och yrkesvägledningens mål är att utveckla individers karriärkompetens.⁴ Ordet karriär leder lätt tanken till framgång och avancemang i yrkeslivet men inom studie- och yrkesvägledningens kunskapsområde används det som ett neutralt, sammanfattande begrepp som avser människors val, övergångar och väg genom utbildning, yrke och arbetsliv.⁵ Begreppet vill avspegla att individers väg genom utbildning och arbetsliv inte handlar om enstaka studie- och yrkesval utan snarare är en livslång process där människors karriärvägar är sammanflätade med samhällets möjlighetsstrukturer som exempelvis utbildningsutbud, arbetsmarknad och arbetslivets villkor, och inte minst individens liv som helhet (boende, relationer, hälsa etcetera).

2. Jfr Skolverket, 2020

3. Skolverket 2020

4. Se t ex Thomsen 2014

5. Skolverket, 2020

Att utveckla kunskap om utbildningsvägar, yrken, arbetsmarknad och arbetslivet (karriärfrågor) ses som en väsentlig del av elevers karriärlärande.

I artikeln används begreppet karriär med utgångspunkt i denna inramning. Med karriärlärande avses därmed ett lärande som leder till att individen kan inhämta, analysera och organisera kunskaper och erfarenheter som rör både utbildning och arbete och den egna personen, och ta ställning till val av utbildning och yrke.⁶ För att beteckna undervisning som ska stödja elevers karriärlärande benämns det i artikeln som undervisning om karriärfrågor eller karriärområdet. Att utveckla kunskap om utbildningsvägar, yrken, arbetsmarknad och arbetslivet (karriärfrågor) ses som en väsentlig del av elevers karriärlärande.⁷

I läroplanerna står bland annat följande om skolans ansvar och roll i elevers karriärlärande.⁸

Grundskola

Skolans mål är att varje elev:

- *Kan granska olika valmöjligheter och ta ställning till frågor som rör den egna framtiden*
- *Har kännedom om möjligheter till fortsatt utbildning i Sverige och andra länder*

Gymnasieskola

Skolans mål är att varje elev:

- *medvetet kan ta ställning till fortsatt studie- och yrkesinriktning på grundval av samlade erfarenheter och kunskaper*
- *Har kännedom om arbetslivets villkor, särskilt inom sitt studieområde, samt om möjligheter till fortsatt utbildning, praktik och arbete i Sverige och andra länder*

Komvux

Vuxenutbildningens mål är att varje elev:

- *medvetet kan ta ställning till fortsatt studie- och yrkesinriktning på grundval av samlade erfarenheter och kunskaper*
- *har kännedom om arbetslivets och arbetsmarknadens villkor när det gäller bland annat arbetsrätt och arbetsmiljö generellt och om möjligt, inom sin studieinriktning*
- *har kännedom om möjligheter till fortsatt utbildning, praktik och arbete i Sverige och andra länder*

6. Lundahl m fl 2020

7. Ibid

8. Skolverket 2022, 2011, 2017. Se respektive läroplan för den fullständiga texten.

Skolan ska bidra till att elevers studie- och yrkesval inte begränsas av kön, social eller kulturell bakgrund och kompensera för elevers olika förutsättningar så att alla får samma möjligheter

Som framgår betonar läroplanerna att skolan har en viktig roll i att bidra till elevers karriärlärande oavsett skolform. Skolverket har dessutom tagit fram allmänna råd för skolors arbete med studie- och yrkesvägledning för att ytterligare tydliggöra skolans uppdrag inom området.⁹ Där understryks att skolan ska bidra till att elevers studie- och yrkesval inte begränsas av kön, social eller kulturell bakgrund och kompensera för elevers olika förutsättningar så att alla får samma möjligheter. I de revideringar av läroplanerna som skett för alla skolformer under 2022 har dessutom texten förstärkts vad gäller skolans uppdrag att arbeta med jämställdhet och att motverka könsmonster som begränsar elevers val och utveckling.¹⁰

Individuell och generell studie- och yrkesvägledning

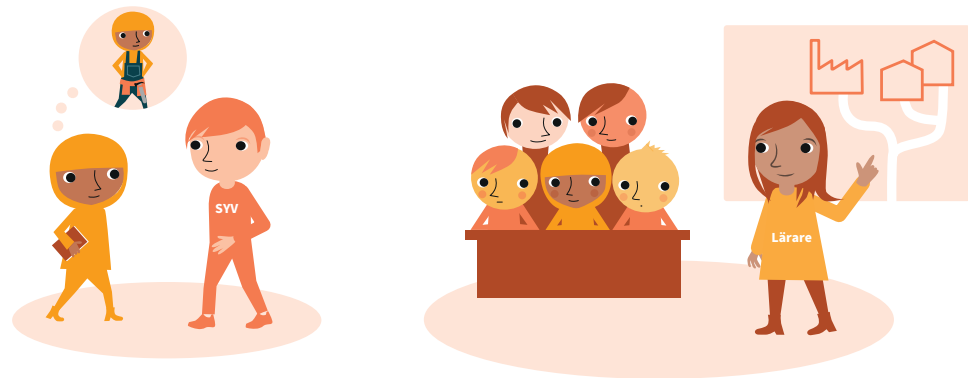
De verksamheter som tillsammans utgör studie- och yrkesvägledning beskrivs idag ofta i termer av individuell och generell studie- och yrkesvägledning.¹¹ Med individuell vägledning avses den personliga studie- och yrkesvägledningen där eleverna ges möjlighet att individuellt reflektera över sig själv i relation till karriärfrågor och framtiden. Den genomförs för det mesta av studie- och yrkesvägledaren i vägledningssamtal. Den generella vägledningen avser all den verksamhet som en skola erbjuder i syfte att stödja elevers studie- och yrkesval och karriärlärande. Om den individuella vägledningens främsta syfte är att stödja elevernas väljande så är den generella vägledningens främsta syfte att stödja deras karriärlärande. Det som ingår i den generella studie- och yrkesvägledningen är exempelvis:

- Arbetslivskontakter i form av t ex prao, studiebesök och jobbskuggning,
- Informationsinsatser: besök på mässor, arbetslivsdagar, föräldramöten etc,
- Undervisning om karriärfrågor, t ex om utbildningsvägar, yrken, arbetsmarknad och arbetsliv samt om studie- och yrkesvalsprocesser,
- Integrering av karriärfrågor i den ordinarie ämnesundervisningen, till exempel undervisning om ord och begrepp inom området i ämnet svenska/svenska som andraspråk och i alla ämnen kontinuerligt koppla ämnesundervisningen, till exempel matematik, till tänkbara yrkesområden.

9. Skolverket 2013

10. <https://www.skolverket.se/undervisning/kallsidor/nytt-i-laroplanernas-inledande-delar-2022>

11. Se t ex Skolverket, 2020, SOU:2019:4

Studier¹², utredningar¹³ och de allmänna råden för arbetet med studie- och yrkesvägledning betonar betydelsen av att skolan erbjuder generell vägledning i form av undervisning om karriärområdet för att stödja elevers karriärlärande och valkompetens. Eftersom verksamheten benämns som studie- och yrkesvägledning blir den dock ofta synonym med studie- och yrkesvägledarens arbete men som artikeln lyfte fram i inledningen är det inte tillräckligt. Som betonas i Skolverkets allmänna råd för studie- och yrkesvägledning är det hela skolans angelägenhet att elever får en god studie- och yrkesvägledning: ”skolan har ett viktigt och omfattande uppdrag att stödja eleverna att göra väl underbyggda val”¹⁴. I den generella vägledningen behöver därför fler yrkeskategorier medverka för att läroplanernas målsättningar ska uppnås.¹⁵ Det gäller i synnerhet för nyanlända elevers karriärlärande.¹⁶

Nyanlända elevers utmaningar

I det här avsnittet går artikeln närmare in på vad nyanlända elevers utmaningar vad gäller karriärlärande kan handla om och varför det är särskilt angeläget med generell studie- och yrkesvägledning för dessa elever.

För de allra flesta är det en utmaning att orientera sig om utbildning och arbetsliv och att göra studie- och yrkesval men att befinna sig i ett nytt samhälleligt sammanhang och ännu inte behärska det svenska språket fullt ut kan göra det särskilt utmanande. Både nyanlända elever och deras familjer saknar dessutom i många fall erfarenhet av utbildning och arbetsliv från ett svenskt sammanhang och även andra sociala nätverk som är en viktig resurs vid studie- och yrkesval.¹⁷ Föräldrar/vårdnadshavare som varken gått i skola eller arbetat särskilt mycket i Sverige kan ha begränsade möjligheter att stödja sina barn i deras studie- och yrkesval.¹⁸

12. Se t ex Lundahl m fl 2020

13. SOU 2019:4

14. Ur förordet i Skolverket (2013)

15. Skolverket, 2013, SOU 2019:4, Sundelin & Lundahl, 2022

16. Se t ex Lundahl m fl, 2020, Sundelin, 2015, SOU 2019:4,

17. Se t ex Hultgren 2009, Lund 2015

18. Bunar 2015

Därtill skiljer sig ofta både utbildningssystem och arbetsliv i de länder som människor migrerar ifrån mot det svenska samhällets strukturer.¹⁹ De kunskaper och kompetenser som nyanlända bär med sig kan därmed vara svåra att överföra till ett svenskt sammanhang och många måste skaffa sig exempelvis nya referenser, behörigheter etc.²⁰ Ibland kan det vara rimligt, t ex då det finns stora skillnader mellan olika länders utbildningar, men det svenska samhället kan också ha svårigheter med att erkänna kompetenser och kvalifikationer från andra länder.²¹ Många nyanlända befinner sig därför i en lärandesituation när det gäller karriärfrågor som kan liknas vid det transformativa lärande som sker när ”individens blir medveten om att de nya kunskaperna inte passar in i tidigare scheman”²². Denna form av lärande innefattar både kognitiva och känslomässiga processer som ofta innebär en förändring av individens identitet och som kan vara mycket krävande och påfrestande. En elev kan sägas ge uttryck för detta i följande citat när hon beskriver sin upplevelse av komma till Sverige:

Om jag jämför det är inte så lätt om man kom hit och kunde ingenting eller har inte gått skolan i hemlandet. Och sen har börjat svenska, det är inte så lätt att studera så snabbt. Men det tar tid, jag vet. Om jag jämför här i Sverige, det är jättesvårt att få jobb. Så om du letar efter jobb dom kommer att säga ”har du utbildning” eller nåt sånt. Livet här är så konstigt. ((gråter))²³

En ytterligare omständighet som kan innebära utmaningar är karriärområdets terminologi. De ord och begrepp som används inom området kan betraktas som ett ämnesspråk då orden ofta har komplexa innebörder som är sammanlänkade med hur samhället är organiserat vad gäller utbildning och arbetsliv. Exempel på ord och begrepp som återkommer är behörighet, antagning, urval, namn och beteckningar på olika utbildningsformer (t ex folkhögskola, yrkeshögskola, universitet), yrken och branscher. Dessa är ofta inte bekanta ens för elever som vuxit upp i Sverige men troligen ännu mer obekanta för nyanlända elever. Sheikhi drog också slutsatsen i sin studie av vägledningssamtal inom vuxenutbildningen att vägledningssamtal kan skapa en ”kommunikativ börda” för andraspråkstalare.²⁴

Att dessa villkor skapar utmaningar när det gäller att navigera inom karriärområdet är inte så konstigt. Studier²⁵ visar också att lärande om karriärfrågor, både språkligt och innehållsligt, ofta är i centrum av vägledningssamtal med nyanlända elever. Det är en komplex situation att hantera, både för elever och vägledare, och som tydligt pekar på att verksamheter behöver erbjuda nyanlända elever fler möjligheter till karriärlärande än inom vägledningssamtalens ramar. Studier²⁶ pekar också på

19. Sultana, 2017

20. Jfr t ex Zikic

21. Sundelin & Hertzberg, 2022

22. Skolverket 2012, s 27

23. Sundelin 2015, s 192

24. Sheikhi 2013

25. Sundelin 2015, 2017

26. Lundahl m fl 2020, Sundelin & Lundahl 2022

Studie- och yrkesvägledning är en angelägenhet för hela skolan

nyanlända elever riskerar att få hantera sitt karriärlärande på egen hand om skolor inte arbetar systematiskt med området, d v s med både individuell och generell studie- och yrkesvägledning, .

Något som ytterligare understryker betydelsen av generell studie- och yrkesvägledning för nyanlända elever är att många, oavsett bakgrund, ofta får komplexa karriärvägar och återkommande kommer att behöva delta i utbildning och manövrera karriärfrågor i det svenska samhället: t ex skaffa nya kompetenser eller behörighet till vidare studier, identifiera nya möjliga yrkesinriktningar, ansöka till utbildningar och arbete och liknande.²⁷ Det livslånga lärandet blir för många en realitet, vilket den generella studie- och yrkesvägledningen har en viktig uppgift i att skapa förutsättningar för människor att kunna hantera.²⁸

Lärare och studiehandledares roll för nyanlända elevers karriärlärande

Som framgått är studie- och yrkesvägledning en angelägenhet för hela skolan och flera yrkesgrupper har en viktig roll när det gäller den generella studie- och yrkesvägledningen. I synnerhet lärare och studiehandledare som kan medverka med undervisning om karriärfrågor. Lärare möter eleverna regelbundet i undervisning och när frågor om utbildning och arbetsliv behandlas i undervisningen kan det bli det återkommande innehåll som nyanlända elever så väl behöver. Genom att inkludera studiehandledningen i planering av undervisning om karriärfrågor ges eleverna dessutom möjlighet att använda modersmålet för lärande om detta. I följande avsnitt går artikeln närmare in på lärares och studiehandledares roll i den generella studie- och yrkesvägledningen utifrån forskning, rapporter och erfarenheter från praktiken.

Lärares roll

Studier²⁹ om hur lärare arbetar med karriärområdet med nyanlända elever visar att lärare tar upp karriärfrågor när det kommer på tal i klassrum och utvecklingssamtal men i mindre utsträckning behandlar det systematiskt i sin undervisning, eller med andra ord som undervisning där karriärfrågor behandlas som ett eget ämnesinnehåll. Det är inte så märkligt med tanke på några av de utmaningar som finns för lärare att inkludera området i sin undervisning: lärarutbildning innehåller sällan inslag om detta och eftersom karriärområdet inte är ett eget ämne finns varken kursplaner eller läromedel i någon större

27. Se t ex Skolinspektionen 2019, Zikic m fl 2010

28. Bergmo-Prvulovic 2021, Skolverket 2022

29. Axelsson & Gladoic Håkansson 2022, Sundelin & Lundahl 2022, Forskningsprojekt *Inkludering och erkännande av nyanlända ungdomar och unga vuxna genom studie- och yrkesvägledning*

Studie- och yrkesvägledning är en demokratifråga

omfattning. Samtidigt återfinns dock i dessa studier och några rapporter³⁰ exempel på lärare och verksamheter som arbetar med och utvecklar undervisning om karriärfrågor för nyanlända elever. Med utgångspunkt i dessa ges här några exempel från grundskola, språkinträdning och komvux och på hur lärare motiverar sitt arbete med elevernas karriärlärande.

Exempel grundskola

I ett pågående forskningsprojekt³¹ beskriver en lärare i svenska som andraspråk hur hon arbetar med karriärfrågor i en förberedelseklass. Hon undervisar om gymnasieskolan, yrken och arbetslivet både på egen hand och i samarbete med studie- och yrkesvägledaren. Studie- och yrkesvägledaren medverkar regelbundet i klassen. Läraren gör även studiebesök med eleverna på gymnasieskolor och arbetsplatser samt har föräldramöten på temat karriärfrågor. Hon lyfter fram föräldramötena som särskilt viktiga. Föräldrarna måste kunna vara till stöd för sina barn i deras gymnasieval och behöver ha kunskap för att kunna vara det, säger hon:

Ja, det brukar jag ta upp, att det går inte när inte ni förstår. Jag hade mycket studie- och yrkesvägledning, till exempel. "För om inte ni förstår systemet och era barn måste bli föräldrar till er, det går inte. Nu måste ni kunna det här och läsa på det här", så går jag igenom saker.

I både hennes och studie- och yrkesvägledarens undervisning medverkar också alltid flera studiehandledare och det pågick ofta samtal om innehållet parallellt på svenska och elevernas modersmål i klassrummet. Lärarens upplevelse är att det sammantagna arbetet med återkommande undervisning, studiebesök, studiehandledares medverkan och föräldramöten ger eleverna trygghet inför övergången till gymnasiet.

Det tyckte jag var jättebra när vi var där. (---) Så det var väldigt bra och där tog vi bort mycket av osäkerhet och problem. Sen när vi la på föräldramötet i det och eleverna igen, så de fick en repetition, det blev väldigt bra måste jag säga, att vi gick dit.

Läraren menar att hon har blivit allt mer engagerad i studie- och yrkesvägledning sedan hon börjat arbeta med det och har läst in sig på området efterhand:

Nej, men jag tycker att sen jag började jobba med det här (studie- och yrkesvägledning), det är ju ett stort område som är väldigt viktigt för mig och jag har satt mig in i det väldigt mycket själv.

Läraren ser studie- och yrkesvägledning som en demokratifråga genom att det bidrar till att öka elevernas möjlighet att fatta beslut om sin framtid utifrån vilka de är. Eller med andra ord, utvecklar sin valkompetens:

30. Se text Skolverket 2018

31. Forskningsprojekt Att komma vidare

för jag tycker att det är en av de största demokratifrågorna, att de ska ha rätt att välja utifrån vem de är och att de ska få möjlighet till information och göra bra val och så.

Exempel språkintröduktion

Ett exempel från ett annat pågående forskningsprojekt³² är en arbetslivsorienterande kurs som lärare, skolledning och studie- och yrkesvägledare tillsammans utvecklat på språkintröduktion för de elever som inte hinner bli behöriga till gymnasiet under sin tid på programmet. Skolledningen beslutade tillsammans med lärarna att dessa elever skulle fokusera på ämnena svenska, matematik, engelska och samhällskunskap och i övrigt läsa den arbetslivsorienterande kursen, utifrån elevernas rätt till minst 23 timmar undervisning per vecka. Bakgrunden till detta var att skolan märkte att dessa elever kände stor oro inför framtiden och att det behövde hända något som kunde ingjuta hopp hos eleverna. En slutsats som drogs var att skolan behövde förbereda eleverna bättre inför livet efter språkintröduktion genom att öka deras kunskap om vilka möjligheter som finns vad gäller utbildning och arbete i Sverige även för de som inte kommer att gå i gymnasieskolan:

Eftersom i Sverige är det ju liksom inte kört om man inte kommer in på gymnasiet, utan det finns ju många vägar att nå liksom målet, om man vill plugga till i högskolan eller bli ett yrke. Och det här såg vi som ett behov, att dom behöver veta att det finns möjligheter så att man tänder ett hopp. Så att det jobbade vi väldigt mycket med under hela året. (SvA-lärare)

Kursen innehåller olika teman med anknytning till arbetsliv och studier vilka går som en röd tråd i undervisningen under ett år. Lärarna har skapat lärandemål och olika lärandeaktiviteter för kursen som innehåller både undervisning och studiebesök som lärarna planerar och genomför. Lärarna strävar också efter att anlägga ett karriärperspektiv även i övriga ämnen, som i exempelvis svenska. En lärare beskriver kursen på följande vis:

Så att det är ju lite olika från år till år hur vi jobbar med här. Men först så bjuder man på en bred palett. "Vad finns det för yrken?". Det finns ju över 8000 olika yrkeskategorier i Sverige, och dom kan vi ju inte ta allihop, men vi kan behandla dom som dom vet, och det är inte så många när vi börjar räkna efter hur många yrken dom kan vara. Men så börjar vi titta på Arbetsförmedlingens hemsida, det finns ju framtid.se. Vi jobbat jättemycket med datorn. Och där finns det ju också sådana här jobbgeneratorer där man kan se; "vad passar jag som?", och då måste vi ju backa ännu mer, för; "vad är det för begrepp? Vad är det för ord som dyker upp?". Så att nu dom här första veckorna så har vi pratat om förmågor och erfarenheter, och då så får dom jobba med ord, ordlistor, där det står olika; "jag är ambitiös. Jag är självgående. Jag är driven", alltså. Och det är ju ord som man inte använder annars så här i vardagssvenskan kanske. (SvA-lärare)

---

32. Forskningsprojekt *Inkludering och erkännande av nyanlända ungdomar och unga vuxna genom studie- och yrkesvägledning.*

Den generella studie- och yrkesvägledningen bidrar till att eleverna blir mindre stressade och får mer hopp inför framtiden, får ökad motivation att genomföra och gå klart utbildningar och får ökad känsla av trygghet inför framtiden.

Av citatet framgår att karriärfrågor är ett omfattande område att ta sig an och att lärarna utvecklar kursen *och* sina undervisningsmetoder successivt. Det framgår också att lärarna använder ett språkutvecklande arbetssätt i anslutning till området.³³ Lärarna samarbetar dessutom med studie- och yrkesvägledaren och menar att de kompletterar varandra:

alltså vi är ju inte studievägledare. Det är ju Eva (studie- och yrkesvägledaren) som har professionen, men vi underlättar ju hennes jobb genom att vi samarbetar.”
(SvA-lärare)

Läraren menar också att kursen tillsammans med vägledningssamtalen med studie- och yrkesvägledaren gör att eleverna blir mindre stressade och kan se att det finns flera möjligheter inför framtiden.

Exempel komvux

Beskrivningar av hur karriärområdet behandlas i undervisning inom vuxenutbildningen är få men i Skolverkets rapport (2018b) finns exempel på hur frågor om arbetsliv och arbetsmarknad integreras i ämnen och kurser på initiativ av lärare och verksamheter. Det kan ske både i den reguljära svenskundervisningen och i kurser som i likhet med exemplet från språkintröduktion utvecklas lokalt för att eleverna ska lära sig mer om den svenska arbetsmarknaden. I svenskundervisningen kan det innebära att eleverna får träna på ord och begrepp som är relaterade till karriärområdet och att frågor om t ex arbetsmiljö och arbetsrätt diskuteras. En effekt som lärarna i rapporten lyfter fram är att eleverna blir mer motiverade att genomföra utbildningar. Det kan tolkas som att elevernas förståelse av utbildningens roll och betydelse för dem ökar genom undervisningen.

Av dessa tre exempel framgår att lärares arbete med den generella studie- och yrkesvägledningen kan utgöras av allt från att karriärfrågor integreras i den reguljära undervisningen till utveckling av nya kurser och undervisningsupplägg som snarast är att betrakta som undervisning om karriärområdet. Studiebesök som ger elever möjlighet att uppleva olika miljöer på plats framhålls också som betydelsefullt liksom att arbeta med föräldrar/vårdnadshavares karriärlärande. Det sistnämnda stöds också av annan forskning.³⁴ Lärarna i exemplen framhåller att det är det sammantagna arbetet som får betydelse för eleverna. Och det tycks som att den betydelse som lärarna märker att den generella studie- och yrkesvägledningen har för eleverna bidrar till deras motivation att arbeta med karriärområdet.

33. Jfr Skolverket 2012

34. Se t ex Sundelin & Lundahl 2022

Sammanfattningsvis tycks lärarna uppleva att den generella studie- och yrkesvägledningen bidrar till att eleverna:

- blir mindre stressade och får mer hopp inför framtiden,
- får ökad motivation att genomföra och gå klart utbildningar,
- får ökad känsla av trygghet inför framtiden.

Studiehandledares roll

Studiehandledares uppdrag är för det mesta knutet till olika ämnen och som framgått är studie- och yrkesvägledning inte ett eget ämne men, studiehandledning ingår som en del av skolans kompensatoriska uppdrag och studiehandledarens roll är att stödja elevers kunskapsutveckling generellt i skolan.³⁵ Studiehandledning inbegriper i de flesta fall stöttning av både språk och ämnesinnehåll, och med tanke på karriärområdets komplexitet vad gäller bägge dessa aspekter torde studiehandledningen ha en lika viktig funktion för elevernas kunskapsutveckling om karriärfrågor som för annan ämnesundervisning. Studiehandledaren kan med andra ord ha en betydelsefull roll när det gäller att stödja elevers karriärlärande. Studiehandledares arbete med karriärområdet kan, i likhet med ämnesundervisning, ske i samarbete med lärare och studie- och yrkesvägledare eller på egen hand med utgångspunkt i de mål som finns för området studie- och yrkesvägledning. Studiehandledare har ofta en nära kontakt med eleverna och viktig kunskap om olika länders utbildningssystem och de likheter och skillnader som kan finnas mellan Sverige och andra länder vad gäller karriärområdet.³⁶ Sundelins studie³⁷ av vägledningssamtal visade att nyanlända elever tycks skapa förståelse för utbildning och arbete i det svenska samhället genom att jämföra med sitt hemland. Studiehandledare torde med sin erfarenhet och kunskap kunna ha en viktig funktion i att stödja eleverna i den processen. De besitter i många fall en interkulturell kompetens som kan vara särskilt viktig för att skapa en brygga mellan olika synsätt och erfarenheter och vara till stöd för både elever och deras föräldrar/vårdnadshavare i att tolka och förstå karriärområdet i det svenska sammanhanget. Det tidigare refererade exemplet från grundskolan illustrerar just detta.

Några nycklar till karriärlärande

I det här avsnittet lyfter artikeln fram två viktiga nycklar, med konkreta exempel från praktiken, som kan användas till arbetet med att utveckla undervisning om karriärfrågor: samarbete och referensramen för valkompetens.

---

35. Skolverket 2018a, Sheikhi 2019

36. Sheikhi 2019

37. Sundelin 2015

Samarbete

Artikelns exempel har visat att samarbete mellan lärare, studiehandledare och studie- och yrkesvägledare är betydelsefullt för att utveckla undervisning om karriärfrågor. Ett ytterligare exempel på samarbete mellan lärare, studiehandledare och vägledare kommer från en av Skolverkets uppdragsutbildningar på temat studie- och yrkesvägledning för nyanlända. Exemplet kommer från språkintröduktion där upprinnelsen var att vägledaren upplevde att det var svårt att genomföra vägledningssamtal på grund av att eleverna hade svårigheter med att förstå de ord och begrepp som användes i samtalen. Vägledaren och läraren i svenska som andraspråk kom fram till att läraren skulle undervisa om karriärområdets språk innan eleverna träffade vägledaren. Tillsammans med studiehandledare och modersmåls lärare tog de sedan fram en lista på ord och begrepp som både undervisningen och studiehandledningen behandlade som förberedelse inför vägledningssamtalen.³⁸ Vägledaren upplevde att eleverna genom detta fick en bättre förståelse och att de därigenom blev mer aktiva i samtalen och kunde påverka samtalet i högre grad. Elevernas egenmakt stärktes.

Referensram för valkompetens

Den referensram/modell för valkompetens som beskrevs i inledningen av artikeln kan också vara till stöd i att utveckla undervisning om karriärfrågor. Den kan användas som en utgångspunkt för att identifiera olika aspekter som kan tas upp i undervisning. Den lyfter fram att elever behöver kunskaper inom följande områden för att kunna navigera inför framtiden:

- *Kunskap om sig själv/självkännetdom:* Vem är jag? Vad vill jag? Vad kan jag? Vilka intressen, förmågor, framtidsdrömmar med mera har jag?
- *Kunskap om alternativen:* Vilka möjligheter finns när det gäller utbildning, arbete och yrke, nu och senare i livet? Hur ser utbildningssystemet och arbetsmarknaden ut? Vilka utbildningar leder till vilka yrken? Vilka rättigheter och skyldigheter finns i arbetslivet?
- *Kunskap om att välja:* Hur fattar jag beslut om utbildning och yrke? Vad är viktigt för mig i mina val? Hur kan jag planera inför framtiden?
- *Kunskap om att genomföra beslut:* Hur ansöker man till utbildningar? Hur skriver man en jobbansökan/cv? Anställningsintervjuer – hur går det till?

38. Listor på ord och begrepp inom karriärområdet, även översatt till olika språk, finns på flera håll, se t ex <https://arbetslivskoll.se/material/lattlasta-texter-om-arbetsliv-och-arbetsmiljo/>.

Lovén har förenklat modellen och kallar det för att arbeta med insikt, utsikt och framsikt.³⁹ För nyanlända elever kan det vara särskilt angeläget att de ges möjlighet att utveckla kunskap om alternativen genom undervisning, eller med Lovéns ord: arbeta med utsikt. Ett exempel på en metod som syftar till det är följande som utvecklats av studie- och yrkesvägledare på språkintrouktion:

Metoden syftar till att stödja både elevernas kunskap om och språk för yrken och utbildningssystem i Sverige. Som material används tre olika slags kortlek:

1. En kortlek med bilder på olika yrken
2. En kortlek med svenska yrkestitlar
3. En kortlek med benämningen på alla svenska utbildningsinstitutioner, från förskola till universitet och allt däremellan: grundskola, gymnasieskola folkhögskola, vuxenutbildning, yrkeshögskola, universitet, högskola.

Kortlek 1 var en färdigproducerad kortlek medan vägledarna hade tillverkat kortlek 2 och 3 på egen hand. Arbetsgången var sedan som följer:

Steg 1: Kortlek 1 och 2 sprids ut i varsin hög på ett bord. Eleverna ombeds att välja kort för ett eller flera yrken som de är intresserade av. De ska välja två kort som passar ihop: en yrkesbild och ett kort med yrkestitel. Eleverna ska också berätta för varandra vilka yrken de valt och varför de valt just dessa yrken.

Steg 2: Här används kortlek 3 med alla svenska utbildningsinstitutioner på. I det här steget ska eleverna samarbeta om att skapa en karta över det svenska utbildningssystemet med hjälp av korten. Deltagarna ska tillsammans placera korten i rätt ordning utifrån hur utbildningssystemet är uppbyggt.

Steg 3. Avslutningsvis ska deltagarna tillsammans placera in de valda yrkeskorten från steg 1 på rätt plats i utbildningssystemet.

39. Skolverket 2020

Metoden kan vara ett effektivt sätt att stödja elevernas karriärlärande. I övningen skapar deltagarna en karta över utbildningssystemet och dess relation till olika yrken, samtidigt som de får de möjlighet att samtala om och dela erfarenheter och kunskaper med varandra, vilket är gynnsamt för lärande. De får både använda ord och begrepp inom karriärområdet och organisera sin förståelse.

Material på webben

Dessa webbsidor kan vara till stöd för undervisning om karriärfrågor.

Utbildningsguiden: <https://www.utbildningsguiden.skolverket.se>

SYV online: <https://www.syvonline.se>

Arena skolinformation: <https://arbetslivskoll.se>

Eduna: <https://www.eduna.se>

Slutord

Artikelns syfte är att belysa den generella studie- och yrkesvägledningens viktiga roll för nyanlända elevers framtida karriärvägar med tanke på de utmaningar eleverna i många fall måste hantera för att komma vidare. Artikeln vill också väcka tankar om hur lärare och studiehandledare kan arbeta med generell studie- och yrkesvägledning för nyanlända elever. Att kunna delta i utbildning och arbetsliv är en förutsättning för inkludering i samhället,⁴⁰ och genom den generella studie- och yrkesvägledningen bidrar skolan till elevernas möjlighet att delta i samhället. Den generella studie- och yrkesvägledningen bidrar också till att öka den enskilda individens möjligheter att själv kunna fatta beslut om sin framtid, vilket är ett av målen i läroplanerna.

Som framgått i artikeln är det särskilt gynnsamt för elevernas karriärlärande och framtidstro med ett systematiskt arbete där olika personalgrupper samarbetar. De olika yrkesgruppernas kompetenser kompletterar varandra: lärare och studiehandledare är experter på undervisning och pedagogisk handledning medan studie- och yrkesvägledaren är expert på både individuell och generell studie- och yrkesvägledning. Som nämnts kan det finnas flera utmaningar för lärare och studiehandledare att ta sig an området och studie- och yrkesvägledarens specialistkunskaper om karriärfrågor kan utgöra en viktig resurs i arbetet. Det ingår dessutom i studie- och yrkesvägledares uppdrag att stödja andra yrkesgruppers arbete med den generella studie- och yrkesvägledningen.⁴¹

---

40. Se t ex Ager & Strang 2008

41. Skolverket 2013

En slutsats är också betydelsen av att, som i allt utvecklingsarbete, låta den generella studie- och yrkesvägledningen utvecklas stegvis.

I artikeln framkommer att det ofta medför ett utvecklingsarbete att börja arbeta med generell studie- och yrkesvägledning vilket i sin tur innebär en lärandeprocess för personalen/verksamheten. Lärarna i exemplen beskriver att de utvecklat både sin undervisning och sin kunskap om karriärfrågor efter hand. Det innebär i sin tur att förutsättningar från verksamheten i form av tid, utrymme och inte minst uppmärksamhet på frågorna är betydelsefullt, för att inte säga avgörande, för att ett utvecklingsarbete ska kunna äga rum. Det visar inte minst exemplet från språkintröduktion där skolledningen hade stor del i den kurs som utformades. Kompetensutveckling inom området kan också vara ett värdefullt stöd. En slutsats är också betydelsen av att, som i allt utvecklingsarbete, låta den generella studie- och yrkesvägledningen utvecklas stegvis. Det kan ta tid att utforma en övergripande, systematisk verksamhet men varje enskilt steg gör en skillnad för eleverna.

Avslutningsvis

Behovet av att utveckla den generella studie- och yrkesvägledningen gäller inte enbart nyanlända elever utan det finns ett allmänt behov av att skolor utvecklar undervisning för att stödja elevers karriärlärande och valkompetens.⁴² Även elever med svensk skolbakgrund har ofta stora utmaningar vad gäller att orientera sig om utbildning, arbete och att göra studie- och yrkesval. En studie⁴³ indikerar intressant nog att nyanlända elever på språkintröduktion får ta del av mer generell studie- och yrkesvägledning än elever på andra intröduktionsprogram. Den kunskap och erfarenhet som arbetet med nyanlända elevers karriärlärande ger kan utgöra ett viktigt kunskapsbidrag till det angelägna arbetet med att utveckla studie- och yrkesvägledningen allmänt i den svenska skolan.

---

42. Lundahl m fl 2020, SOU 2019:4

43. Sundelin & Lundahl 2022

Reflektionsfrågor

Reflektionsfrågorna syftar till att utifrån artikeln lyfta individuella och gemensamma kunskaper och funderingar kring studie- och yrkesvägledning med nyanlända elever och hur ni kan utveckla den i er verksamhet. De syftar också till att främja kollegiala samtal, lärande och samarbete. De första frågorna anknyter till texten ni har läst och hur ni tänker kring begrepp och exempel som ges. Därefter följer frågor som stöd för hur ni kan utveckla och arbeta systematiskt med karriärlärande i er verksamhet..

- I inledningen tas begreppen valkompetens, karriärlärande, individuell och generell studie- och yrkesvägledning upp. Samtala om hur ni tillsammans förstår och tolkar begreppen.
- Vad tänker ni om de exempel som ges i artikeln på hur verksamheter arbetar med nyanlända elevers karriärlärande: vilka styrkor och svagheter finns i exemplen? Finns det något ni vill pröva utifrån det?

Var är vi?

- Styrdokumentet för skolans studie- och yrkesvägledning betonar att skolans studie- och yrkesvägledning är en angelägenhet för hela skolan. Hur tänker ni om det? Hur ser det ut i er verksamhet?
- Hur arbetar ni med elevernas karriärlärande i dag? Med individuell och generell vägledning?
- Vilka yrkesgrupper arbetar med det? När och på vilket sätt?
- Vilka är era nyanlända elevers största utmaningar när det gäller att hitta framkomliga vägar vad gäller utbildning och arbete, upplever ni?
- Vad skulle de behöva kunna eller bli bättre på för att klara av dessa utmaningar? Hur vet ni det?
- I styrdokumentet framgår att skolans uppdrag är att kompensera för elevers olika förutsättningar så att alla får samma möjligheter. Hur arbetar ni med att motverka att elevernas kön, sociala eller kulturella bakgrund ska begränsa deras studie- och yrkesval? På vilket sätt gör ni det? Vilka gör det?
- Hur ser samarbetet mellan lärare, studiehandledare och studie- och yrkesvägledare ut idag – Vilka är era styrkor? Vilka är era svagheter?

Vart ska vi?

- Vad vill ni utveckla för att bli bättre på att stödja nyanlända elevers karriärlärande?
- Vad tror ni att eleverna vill att ni utvecklar om karriärlärande?
- Hur skulle ni och eleverna märka att ni har utvecklat den generella vägledningen i undervisningen?

- Hur skulle ni vilja att skolans arbete med den generella studie- och yrkesvägledningen/elevernas karriärlärande ser ut om tre år?
- Vad behöver hända för att ni ska komma dit?
- Vad skulle ett första steg i den riktningen kunna vara?
- Vilka resurser finns på skolan som kan bidra till att utveckla arbetet med elevernas karriärlärande? Personal, kompetens, erfarenhet?

Hur gör vi?

- Välj några konkreta aspekter av utbildning och arbetsliv som ni anser det är viktigt att era elever har kunskap om – spåna kring metoder, aktiviteter och strategier ni skulle kunna använda för att stödja elevernas lärande om detta.
- Hur kan samarbetet mellan ämneslärare, studiehandledare och studie- och yrkesvägledare utvecklas för att era uppsatta mål ska nås?
- Hur kan ni utveckla arbetet med vårdnadshavare, till exempel på föräldramöten, så att de får en bra kunskapsbas om vägledning, yrken och arbetsliv?
- Hur följer ni upp, utvärderar och arbetar mer systematiskt med generell vägledning i undervisningen?

Referenser

- Ager, Alastair, & Strang, Alison (2008). Understanding integration: A conceptual framework. *Journal of refugee studies* 21.2 (2008): 166-191.
- Axelsson, Malin & Gladoic Håkansson, Peter (2022). *Studie- och yrkesvägledning i kombinationsutbildning. Avrapportering av ett forskningsuppdrag*. Stockholm: Skolverket <https://www.skolverket.se/publikationsserier/ovrigt-material/2022/studie--och-yrkesvagledning-i-kombinationsutbildning?id=10010>
- Bergmo-Prvulovic, Ingela (2022). Vägledning som stöd för lärande hela livet. I Malec Rawiński, M. & Bjursell, C. (red.) (2022). *Äldres lärande: utblickar och insikter*. (Första utgåvan). Stockholm: Natur & kultur.
- Bunar, Nihad (red.) (2015). *Nyanlända och lärande: mottagande och inkludering*. 1. utg. Stockholm: Natur & kultur
- Forskningsprojekt *Att komma vidare. Unga på introduktionsprogram och stödet för att finna framtidsvägar i olika lokala kontext*. Vetenskapsrådet dnr 2017-03591
- Forskningsprojekt *Inkludering och erkännande av nyanlända ungdomar och unga vuxna genom studieoch yrkesvägledning. En studie av professionella överväganden och prioriteringar*. Vetenskapsrådet dnr 2017-03652
- Hultgren, Frances (2009). *Approaching the future: a study of Swedish school leavers' information related activities*. Diss. Göteborg : Göteborgs universitet, 2009. Tillgänglig på Internet: <http://hdl.handle.net/2320/1818>
- Lund, Stefan (2015). *School choice, ethnic divisions, and symbolic boundaries*. 1.ed. New York: Palgrave Macmillan
- Lundahl, Lisbeth, Lovén, Anders, Holm, Ann-Sofie, Lindblad, Michael & Rolfsman, Ewa (2020). *Framtiden i sikte: skolans stöd för ungas karriärlärande*. Upplaga 1 Lund: Studentlitteratur
- Sheikhi, Karin (2013). *Vägar till förståelse: andraspråkstalare i samtal med en studie- och yrkesvägledare*. Diss. Göteborg: Göteborgs universitet. Tillgänglig på internet: <http://hdl.handle.net/2077/32652>
- Sheikhi, Karin (2019). *Samarbete för framgångsrik studiehandledning på modersmål*. Skolverket Tillgänglig på internet: <https://www.skolverket.se/download/18.645f1c0e17821fd15c42dc/1624519229975/artikel-2-Flersprakiga-Samarbete-2.pdf>
- Skolinspektionen (2019). *Fortsatta utbildningsvägar efter språkintröduktion* [Elektronisk resurs], <http://www.skolinspektionen.se/sv/Beslut-och-rapporter/Publikationer/Granskningsrapport/Kvalitetsgranskning/fortsatta-utbildningsvagar-efter-sprakintroduktion/>
- Skolverket (2011). *Läroplan för gymnasieskolan*. (Gy11).
- Skolverket (2012). *Greppa språket. Ämnesdidaktiska perspektiv på flerspråkighet*. <https://www.skolverket.se/publikationer?id=2573>
- Skolverket (2013). *Arbete med studie- och yrkesvägledning*. Skolverkets allmänna råd. Stockholm: Skolverket <https://www.skolverket.se/publikationer?id=3143>

- Skolverket (2017). *Läroplan för vuxenutbildningen (Lvux12)*. Reviderad 2017.
- Skolverket (2018a). *Greppa flerspråkigheten – en resurs i lärande och undervisning*. Stockholm: Skolverket
- Skolverket (2018b). *Studie- och yrkesvägledning i vuxenutbildningen. Fem inspirationsexempel*. Stockholm: Skolverket
- Skolverket (2019). *Studiehandledning på modersmålet – att stödja kunskapsutvecklingen hos flerspråkiga elever*. Stockholm: Skolverket
- Skolverket (2020). *Att välja för framtiden: skolans stöd genom vägledning och lärande*. Stockholm: Skolverket.
- Skolverket (2022). *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet (Lgr22)*.
- Skolverket (2022). *Investera i studie- och yrkesvägledning*. Reviderad version 2021- översatt av Skolverket 2022. <https://www.skolverket.se/publikationer?id=10038>
- SOU 2019:4. (2019). *Framtidsval – karriärvägledning för individ och samhälle*. Betänkande av utredningen om en utvecklad studie- och yrkesvägledning. Stockholm: Elanders Sverige AB
- Sundelin, Åsa & Hertzberg, Fredrik (2022). *Studie- och yrkesvägledning i migrationens tid: Kunskap, strategier och förhållningssätt*. Stockholm: Natur & Kultur
- Sundelin, Åsa (2015). *Att skapa framtid: en analys av interaktionen i studie- och yrkesvägledande samtal med unga i migration*. Diss. Stockholm: Stockholms universitet, 2015. Tillgänglig på internet: <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:su:diva-122037>
- Sundelin, Å. (2017). *Intervjustudie med experter inom området studie- och yrkesvägledning med flyktingar*. Slutrapport, Sverige. Rapport i Erasmus+-projektet CMinaR, "Teaching career counsellors of refugees"
- Sundelin, Åsa & Lundahl, Lisbeth (2022). Managing critical transitions: Career support to young people risking ineligibility for upper secondary education. *European Educational Research Journal*. <https://doi.org/10.1177/14749041221094439>
- Sultana, Ronald G. (red.) (2017). *Career Guidance and Livelihood Planning across the Mediterranean: Challenging Transitions in South Europe and the MENA Region*. Rotterdam: Sense Publishers
- Sultana, Ronald G. (2022). The labour market integration of migrants and refugees: career guidance and the newly arrived. *Int J Educ Vocat Guidance* 22, 491–510 (2022). <https://doi.org/10.1007/s10775-022-09529-z>
- Thomsen, Rie (2014). *Ett nordiskt perspektiv på karriärkompetens och vägledning – Karriärkompetens och karriärlärande*. NVL & ELGPN concept note, Oslo: NVL
- Zikic, Jelena, Bonache, Jaime & Cerdin, Jean-Luc (2010). Crossing national boundaries: A typology of qualified immigrants' career orientations. *Journal of Organizational Behavior* 31.5: 667-686.

Undervisningsresurser – litteratur

Granath, Charlotta (2019). *Studie- och yrkesvägledning - hela skolans ansvar: metodhandbok med undervisningsexempel*. Första upplagan Stockholm: Sanoma Utbildning

Nordström, Sara (2021). *Studie- & yrkesvägledare: framtidsval börjar i klassrummet*. Första upplagan Stockholm: Gothia kompetens

Wikstrand, Frida & Lindberg, Mia (2015). *Tala om arbetslivet!: ett genusmedvetet och normkritiskt metodmaterial för hela skolan*. Stockholm: Skolverket. Tillgänglig på Internet: <http://www.skolverket.se/publikationer?id=3588>

Undervisningsresurser – websidor

Arena skolinformation

<https://arbetslivskoll.se/>

Utbildningsmaterial om arbetslivet och arbetsmiljö som riktar sig till lärare och studie- och yrkesvägledare på gymnasiet. Syftet med Arena Skolinformation verksamhet är att öka kunskaperna om hur arbetsmarknaden fungerar bland elever på gymnasiet. Arena Skolinformation stöts av ett stort antal fackförbund. Det är en tvärfackligt verksamhet med uppslutning av förbund så väl från LO, TCO som Saco.

Eduna

<https://eduna.se/>

Utbildningsmaterial och undervisningsupplägg om arbetslivet och arbetsmiljö som riktar sig till lärare och studie- och yrkesvägledare. Det syftar till att föra skola och näringsliv närmare varandra. Drivs av Svenskt Näringsliv.

SYV online

<https://www.syvonline.se/>

Syvonline är en informations- och resursplattform för alla som arbetar med studie- och yrkesvägledning. Syvonline's två huvudfunktioner är omvärldsbevakning och spridning av metoder genom metodbanken. I metodbanken finns övningar och metoder att använda både i undervisningssituationer och i vägledningssamtal. Plattformen drivs av Göteborgsregionen (GR) på uppdrag av Västra Götalandsregionen och arbetet utgår från skolans styrdokument och de allmänna råden för studie- och yrkesvägledning.

Utbildningsguiden

<https://utbildningsguiden.skolverket.se/>

Skolverkets information och vägledning inför val av skola och utbildning, från förskola till utbildning för vuxna. Utbildningsguiden innehåller mängder av vägledningsverktyg och innehåller information om det svenska utbildningssystemet på flera språk.